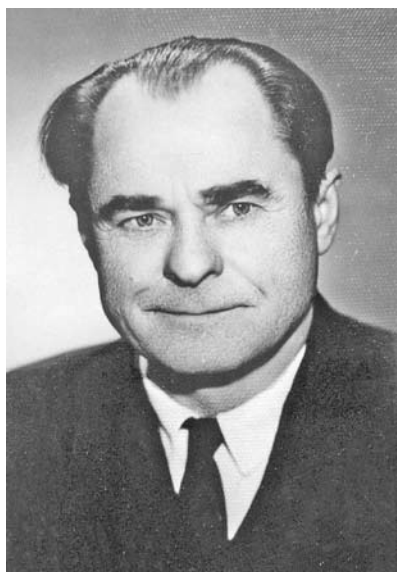

Šimtmečio jubiliejų sutinkant

Jurgio Lebedžio nuopelnai tautosakai

LEONARDAS SAUKA

Klaikiai nykiu okupacinės prievartos pokario dešimtmečiu pasirodžiusios Jurgio Lebedžio parengtos Simono Stanevičiaus *Dainos Žemaičių* (1954) buvo tarsi vienas iš nedaugelio blykstelėjimų, tokių, kaip po mirties išėjusi Balio Sruogos *Lietuvių liaudies dainų rinktinė* (1949), pakartotinis Antano Juškos penkiatomis (1954–1955), ketvirtasis Liudviko Rėzos *Dainų* (1958) pasirodymas, Zenono Slaviūno *Sutartinių* tritomis (1958–1959), *Lietuvių tautosakos* pirmieji du tomai (1962, 1964) ir kt. (užjūrio pasaulyje išėjusios Jono Balio *Lietuvių liaudies dainos Amerikoje* (I t., 1958) Lietuvos skaitytojui tada buvo nepasiekiamos). Šie leidiniai tarsi iš dalies priminė

XIX a. pirmosios pusės lietuvių liaudies dainų proveržį į rašto pasaulį. Ir iš tikrųjų po itin svarbaus dainų sisteminimo patį pirmąjį žingsnį žengė Pranė Jokimaitienė, parengusi *Lietuvių liaudies dainyno* pirmąjį tomą *Vaikų dainos* (1980). Buvo pradėtas kopimas į aukščiausias viršukalnes – šiandien jau turime dvidešimt du fundamentinius *Dainyno* tomus. O juk per tą laiką pasirodė ir kiti svarbūs, įdomūs leidiniai, kaip antai: Juliaus ir Marijos Janonių (1981), Simono Daukanto (1983), Viliaus Kalvaičio (1998), Jono Basanavičiaus (I, II t., 1998), Christiano Barčo (2000), Prano Užupio (2006). Buvo skelbiama ir atskirų liaudies talentų kūryba: Juzės Jurkonienės (1972), Anelės Čepukienės (1973), Petro Zalansko (1982), Rožės Sabaliauskienės (1986), Emilijos Kuzavinienės (1987), Onos Bluzmienės (1990), Adelės Kazlauskienės (2003), Miko Matkevičiaus (2003), Anelės Prakapienės (2004), Agotės Žuraulienės (2005), Kristinos Skrebutėnienės (2005), Barboros Buivydaitytės (2006)... Taigi dainų knygos ir toliau liejosi upeliu.

O ano pradžioje paminėto blykstelėjimo iniciatorių Jurgį Lebedį šiandien šimtmečio proga prisimename su didele pagarba. Deja, jo tarp mūsų nėra jau daugiau kaip keturiasdešimt metų. Jam, kaip ir ne vienam XX a. ketvirtą dešimtmetį pradėjus liuanistines studijas, teko patirti daug skaudžių išgyvenimų. Gimęs 1913 m. sausio 25 d. Devynduonių kaime (dabar Kėdainių raj.), pradėjo mokytis vietinėje, vėliau Krekenavos mokykloje, baigė Panevėžio mokytojų seminariją (1931) ir iškart įstojo į Vytauto Didžiojo universitetą. 1937 m. gavęs Universiteto baigimo diplomą, nuo rudens ėmė dėstyti Utenos gimnazijoje. Prasidėjus okupacijų sumaištims, perkeltas į Skuodą direktoriauti, o užėjus vokiečiams, atleistas iš pareigų ir pasodintas į kalėjimą. Kelis mėnesius kalintas, vėliau vėl grįžo į Uteną mokytojauti. Praėjus frontui, dvejus metus dirbo Panevėžio mokytojų seminarijoje, o 1946 m. buvo pakviestas dėstyti į Vilniaus universitetą. Čia jis – ir pedagogas, ir pasišventėlis moksliniam darbui. Antai 1953 m. kaip kandidatinę disertaciją apgynė monografiją *Simonas Stanevičius* (paskelbta 1955 m.), o monografiją *Mikalojus Daukša* kaip daktaro disertaciją apgynė 1965 m. (knyga paskelbta 1963 m.). Jis pateikė kelias knygas ir daug straipsnių, recenzijų. Veikla buvo įvertinta: 1956 m. tapo docentu, o 1968 – profesoriumi. Dukart buvo Lietuvos literatūros katedros vedėju (1953–1954, 1967–1970). Jis ištraukė į leidybinius darbus, buvo ir vieno leidinio redaktorių kolegijos narys.

Lebedžio mirtis buvo netikėta. Jo netekome 1970 m. liepos 12 d., kai vasarą poilsavo su šeima Ščiurio vienkiemyje Molėtų rajone. Palaidotas Devynduoniuose. Jausdami pareigą mirusiajam, minėdami Jurgio Lebedžio 70-ąsias gimimo metines, jo artimieji, buvę mokiniai, studentai, bendradarbiai parašė straipsnių, atsiminimų, kitų publikacijų ir 1983 m. pasirodė knyga *Profesorius Jurgis Lebedys* (sudarė Juozas Girdzijauskas). Ši knyga, kur pateikta ir Lebedžio darbų bibliografija, iki šiol ir tikriausiai dar daug laiko bus puikus įvairiausių žinių šaltinis apie žymųjį Lietuvos mokslininką (žr. *Profesorius... 1983*).

Nors pagrindinė Lebedžio domėjimosi sritis – literatūra, bet jo akiratyje visada buvo ir giminingas menas – tautosaka. Tai rodo ir jau minėta knyga – Stanevičiaus *Dainos Žemaičių*. Praėjus 125 metams vėl atgaivintas skaitytojams, šis pirmasis iš Didžiosios Lietuvos, o kartu – iš mažiausiai dainingos etninės dalies (bent jau taip sprendžiame iš XX a. situacijos) nedidutis leidinys, turintis tik trisdešimt kūrinų, yra nuostabi dovana. Sudarytojas turėjo penkiskart daugiau užrašytų dainų tekstų, bet atrankos metu jo ranką valdė svarbūs kriterijai. Atmestos buvo „vienos iš jų dėl to, kad buvo per daug naujos ir svetimais žodžiais perpildytos, kitos dėl to, jog be rokundo ir bylos iš dviejų ar trijų dainų sudėtos rodės; kitos dėl savo statumo nieko sumaningo neturinčios“ (Stanevičius 1954: 9). Užtat paskelbtosios švytėte švyti meniškumu, tikras poetinio grožio antplūdis! Sužavi kiekviena jų. Štai kaip subtiliai prasideda rinkinys:

Aš padainuosiu dainų dainele,
 aš dainų bernužėlis;
 aš atdarysiu dainų skrynelę,
 paleisiu į liustelį (ten pat: 13).

Bene pirmą kartą knygoje prabilo *dainų bernužėlis*, pirmą kartą atidarė *dainų skrynelę*. O ir tolesnės mišlingos frazės – *akmuo be kraujo; vanduo be sparnų; papartis be žiedelių* – pagauna, užburia klausytojus, įsiklausant į meilikaujančią bernužėlį. O kaip simetriškai visa ši emocijų banga išsiliūliuoja antrąją dainos šaką, skirta mergelei. Šalia raiškos įspūdingumo dainos kompozicinė darna stačiai pritrėnkianči. Ir ne tik šiame kūrinyje. Beveik trečdalyje dainų gražiosios šakotinės struktūros vinguriuote vinguriuoja. Jos pritaikytos ne tik bernelio, mergelės jausmus atskleidžiant, bet ir kitas temas plėtojant. Antai dainoje „Vaikščio’ pova po dvarą“ triposmė struktūra kartoja išryškinant skausmą, kai reikia atsiveikinti su tėveliu, močiute, broliu, sesele. Beje, ypač vienodai prasideda visos keturios šakos:

Vaikščio’ pova po dvarą,
 o povelė po dvarą.
 Graži povos plunksnelė
 Žemaičių žemė!
 Ar tau gaila povelės,
 ar povelės plunksnelės? (ten pat: 71).

Stanevičius dainos pabaigoje savaip tokį poetinį vaizdą nušviečia žvilgtelėdamas į gyvenimiškas situacijas:

Ta daina imta nuo to, jog žemaičių jaunuomenė tur būdą savo brylius povų plunksnomis gražinti, o pačią vedant, nuo tėvų, brolių ir seserų atsitolinant, reik ir tų grožybių išsižadėti... (ten pat: 73).

Plačiau apie dainų meninį pasaulį Stanevičius nerašė, tik, 1833 m. leidžiant jų natas (jas 1954 m. leidiniui parengė Jadvyga Čiurlionytė), trumpai pabrėžė, kad per jas gavo tarsi gyvastį:

[N]esang daina be natos rodos man esanti kaip kūnas be dūšios arba, žodžiais pirmosios dainos sakant, akmuo be kraujo (ten pat: 133, 135).

Ir Lebedys nesileido į šias meno mįsles. Pabaigos žodyje jis plačiai aptaria to meto istorinę ir kultūrinę situaciją, iškelia įvairius asmenis, vienaip ar kitaip

veikusius rinkinio sudarytoją. Šiek tiek jaučiame čia, kaip ir kituose darbuose, to meto priespaudoje neišvengiamai pasireiškiantį viešpataujančios ideologijos poveikį. Paanalizuota ir Stanevičiaus ryškiai išdėstyta mintis, kad lietuvių liaudies dainos nesančios senos. Pažymėjęs, kad jis nevysiškai teisus taip kategoriškai teigdamas, kartu pažymi:

S. Stanevičiaus pažiūras į dainų senumą ir jo kovą su pseudoistorinės krypties šalininkais reikia laikyti teigiamu ir pažangiu reiškiniu (ten pat: 178).

Rengdamas seną klasikinį leidinį spaudai, Lebedys žengė labai menkai pramintu taku, reikėjo spręsti įvairius tautosakos tekstologijos bei edicijos klausimus. Ruošdamasis atgaivinti knygutes, tapusias bibliografinėmis retenybėmis, siekė maksimalaus tikslumo, todėl čia pateikiamos tekstų ir melodijų fotokopijos. Taip parengtas šaltinis atstoja originalą, tautosakininkams, lingvistams, literatūrologams, muzikologams, istorikams, etnografams tampa neįkainojama atrama tiriant įvairias problemas. Kita vertus, Lebedys stengėsi, kad skelbiami tautosakos tekstai būtų prieinami ir daugumai paprastų skaitytojų. Tam reikalui į *Dainas Žemaičių* buvo įdėti ir tekstai, transponuoti į dabartinę literatūrinę kalbą: pakeista rašyba, fonetika, morfologinės tarmybės, išlaikyta leksika ir sintaksė. Tokio tipo leidiniai, kai dedamas autentiškas ir transponuotas į bendrinę kalbą kūrinys, ypač tinka skelbiant senus svarbius šaltinius. Tai bene vienintelis būdas patenkinti įvairių skaitytojų poreikius.

Rengdamas leidinį, Lebedys sprendė ne tik transliteravimo ir transponavimo į bendrinę kalbą klausimus. Jis susidūrė su mažai nusistovėjusiu dalyku – teksto komentavimu. Šį uždavinį mokslininkas suprato gana plačiai: tarp spęstinių dalykų buvo ir retesnių kalbinių formų, tarminių žodžių prasmės aiškinimas, ir dainos funkcijos nustatymas remiantis ir kitais tekstais, ir publikuotų variantų vertimų nurodymas, ir kt. Lebedys, iš dalies tęsdamas Mykolo Biržiškos tradiciją, sužymėjo skelbiamų dainų variantus iš visų svarbesnių spausdintų šaltinių. Jis davė pavyzdį ir kitoms publikacijoms, kaip, nurodant komentare variantus, išryškinti dainos tipą. Kol nebuvo sudarytas Lietuvių liaudies dainų sisteminis katalogas, tokia daug darbo reikalaujanti komentarų dalis buvo svarbi lietuvių folkloristikai. Pažymėtina, kad Lebedys, antrą kartą skelbdamas Stanevičiaus *Dainas Žemaičių* jo *Raštuose* (1967), komentarus papildė naujų variantų nuorodomis iš vėliau išėjusių leidinių.

Netrukus pasirodė ir kita labai reikšminga lietuvių tautosakos publikacija iš senųjų šaltinių. 1956 m. buvo išleista jo parengta *Smulkioji lietuvių tautosaka XVII–XVIII a.* Šia knyga, pasitelkus senuosius rankraščius ir bibliografinėmis retenybėmis tapusius leidinius, buvo atvertas langas į lietuvių smulkiosios tauto-

sakos praeitį per Rytų Prūsijoje sukauptas vertybes. Didžiąją šio turto dalį sudaro patarlės ir priežodžiai. Jų čia pateikta apie 1400 vienetų, daugiausia iš Jokūbo Brodovskio (*Brodowski*) ir anoniminio rinkinio. Maži pluošteliai yra iš Danieliaus Kleino (1653), Andrejaus Krauzės (*Krause*), Teofilio Šulco ir Kristupo Sapūno (*Sappun*) (1673), Johano Arnholdo Brando (1674, 1702), Fridricho Pretorijaus (*Prätorius*) vyresniojo (apie 1675), Teodoro Lepnerio (1690, 1744), Mato Pretorijaus (*Prätorius*) (1698), Pilypo Ruigio (*Ruhig*) (1745), Gotfrido Ostermejerio (*Ostermeyer*) (1791) ir Kristijono Milkaus (*Mielcke*) turėtos tautosakos.

Lebedys, surinkęs didesnius ir mažesnius skelbtinos tautosakos pluoštus bei pluoštelius, susidūrė su transliteravimo ir transponavimo į bendrinę kalbą, tekstų grupavimo, kūrinių komentavimo problemomis. Skelbdamas J. Brodovskio ir anoniminio rinkinio patarles, jis turėjo nuspręsti, kaip sugrupuoti tekstus knygoje. Rankraščiuose patarlės buvo pateiktos prie žodžių, be vidinės tvarkos. Lebedys jas suskirstė pagal tematiką, o skyrių viduje – pagal abėcėlę. Žinoma, teminis skirstymas turi savų trūkumų. Pats sudarytojas pažymėjo, kad, dėstant pagal tokį principą, „susidurta su sunkumais <...>, neišvengta subjektyvumo“ (SLT 44). Tačiau toks išdėstymas turi ir neabejotinų privalumų, išryškina pagrindines tematikos sritis, padeda atskleisti sąsajas su tikrove. Taip suskirstė tekstus *Patarlėse ir priežodžiuose* (1958) ir Kazys Grigas su Ambraziejumi Jonynu. Analogiškai juos išdėstė K. Grigas *Lietuvių tautosakos* penktajame tome (1968). Taip buvo pratęsta Lebedžio tradicija, žengta kita kryptimi, negu pradėjo patarles skelbti Vincas Krėvė-Mickevičius, sugrupavęs jas grynai abėcėlės tvarka, ar ją pritaikius tipinei struktūrai, kaip dabar Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas leidžia fundamentinį leidinį.

Beje, mažesnius XVII–XVIII amžiaus tautosakos pluoštelius Lebedys knygoje pateikė pagal šaltinius. Principų įvairumas nulemtas medžiagos kiekio: nedidelių tautosakos pluoštelių išskaidymas pagal bendrą teminę schemą būtų išblaškęs viename ar kitame šaltinyje sukauptos tautosakos vaizdą.

Ne mažiau darbo negu Stanevičiaus dainų komentarai pareikalavo smulkiosios tautosakos kūrinių skelbtų variantų suregistravimas. Lebedys pirmasis lietuvių folkloristikoje taip parengė patarlių ir priežodžių komentarus. Iš tokių komentarų atsiskleidžia patarlių gyvavimas raštuose per kelis šimtmečius, išryškėja identiški ir skirtingi tekstai. Mokslininkas peržiūrėjo daug kalbinių darbų, ypač senų žodynų – Georgo Heinricho Ferdinando Neselmano (*Nesselmann*), Fridricho Kuršaičio, Mykolo Miežinio, nespausdintus L. Rėzos, S. Daukanto, vadinamuosius A. Krauzės, Jono Henricho Kuncmano (*Kuntzmann*), o greta – ir akademinio *Lietuvių kalbos žodyno* išėjusius tomus. Šie komentarai išryškino patarlių spausdinimo tradiciją, jų gyvavimą raštijoje ir kitokių variantų pavidalu; jie kartu tarsi skelbė, kad artėja laikas pradėti rengtis kapitaliniam patarlių leidimui.

Lebedžio našus darbas lietuvių paremių sisteminimo srityje neliko be atgarsio. Netrukus šiam darbui atsidėjo žymiausias Lietuvoje paremiologas K. Grigas. Lyg atsiliepdamas į laiko reikalavimą, jis apie 1970 metus pradėjo rengti Lietuvių patarlių katalogą – pagrindą kapitaliniam leidiniui.

Lebedys knygoje *Smulkioji lietuvių tautosaka XVII–XVIII a.* greta tekstų ir išsamių komentarų pateikė ir platų įvadinį straipsnį, kur pirmą kartą apibūdino ir įvertino šią kūrybą. Vadinasi, jis įsitraukė į pačios tautosakos nagrinėjimą.

Straipsnyje mokslininkas palietė sudėtingus kilmės, istorinės atribucijos, idėjinio kryptingumo ir prieštaravimo klausimus. Lebedys neabejoja, kad skelbiamos tautosakos didžioji dalis yra gerokai senesnė negu XVII amžius, kai ji buvo rinkta, „bet ir anksčiau sukurta tautosaka liaudies buvo pritaikinta to meto, kada ji buvo užrašyta, gyvenimui ir tą gyvenimą taip pat atspindi“ (SLT 31). Įvade išryškinama, kad patarlėse ir priežodžiuose atsispindi konkreti Prūsijos gyvenimo tikrovė. Jis taikliai pastebi, kad tokie dalykai matyti iš didėjančių mokesčių, neteisingų teismų, stiprėjančios feodalinės priespaudos, nacionalinės diskriminacijos atspindžių šiame žanre. Liaudis patarlėmis išreiškia neapykantą ir panieką dvarininkams bei kitiems išnaudotojams.

Įvado autorius atkreipė dėmesį ir į kitus lietuvių valstiečio gyvenimo bruožus, atsispindinčius šioje kūryboje:

Nemaža vietos joje skiriama kasdieninei buičiai su visu jos margumu, šeimai, ūkininkavimui, darbui; skelbiama gili išmintis, iškeliamas darbštumas, apdairumas, tvarkingumas, duodama praktinių nurodymų, pajuokiamos ydos. Smulkiojoje tautosakoje atsispindi sveika valstiečio moralė, tikėjimas gėrio ir tiesos pergale, tėviškės meilė, bet taip pat ir vidiniai jo prieštaravimai, pasaulėžiūros ribotumas (ten pat: 35).

Lebedys, remdamasis turinio analize, pagrįstai spėja, kad skelbiama tautosaka sukurta ir užrašyta valstiečių aplinkoje. Žinoma, sociologiniai reiškiniai aptariami neperžengiant sovietmečio primestų kategorijų, interpretacijų. Ir nors skelbiamoje kūryboje „jau ryškiai atsispindi feodalizmo irimas ir kapitalistinių santykių formavimasis, pinigų galios iškilimas, valstiečių diferenciacija“ (ten pat: 31), vis dėlto pabrėžiama, kad „visi valstiečiai, kęsdami visokeriopą priespaudą ir išnaudojimą, XVII–XVIII amžiuje stovėjo kaip priešiška, antagonistinė klasė stambiesiems feodalams, edelmonams, ir tai lėmė šio laikotarpio tautosakos vieningumą daugeliu atžvilgių“ (ten pat). Išryškindamas svarbiausią idėjinį kryptingumą, Lebedys kartu nenutyli ir smulkiosios tautosakos idėjinį prieštarumą, kurie radosi dėl didėjančių prieštaravimų valstiečių klasėje, ir dėl viešpataujančių klasių ideologijos poveikio, ir apskritai dėl žanrinės šios kūrybos prigimties. Todėl patarlėse nestinga ir vieningumo, solidarumo, ir ego-

izmo, savanaudiškumo apraiškų, blaivaus galvojimo ir dvasininkijos skiepijamų nuostatų atgarsių.

Reikšmingas apibendrinimas, kurį daro tyrinėtojas, liečia smulkiosios tautosakos, užrašytos iš Prūsijos lietuvių, bendrumą su visa šios rūšies lietuvių tautosaka. Tas bendrumas aiškinamas sena smulkiosios tautosakos kilme, kai „Prūsijos lietuvių neskyrė jokia valstybinė siena nuo Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės“ (ten pat: 37). Pažymima, kad ir vėliau ryšiai ne visai nutrūko.

Lebedys įvade atkreipė dėmesį ir į meninę formą: glaustai išskaičiavo pagrindines išraiškos priemones, aptarė formos tobulumą, poetikos pastovumą, pabrėžė patarlių tekstų ilgaamžiškumą, dėl kurio jie galėjo būti taikomi „įvairiems naujiems atvejams“ (ten pat). Tai irgi laidas pastebėtam bendrumui išlikti.

Šitas apibendrintas įvadas iki šiol yra vienintelis XVII–XVIII amžiaus smulkiosios tautosakos aptarimas ir vertinimas. Šioje srityje lietuvių folkloristų vis dar laukia platus visai nearti dirvonai – derėtų tęsti Lebedžio sėkmingai pradėtą Prūsijos lietuvių smulkiosios tautosakos tiriamąjį darbą.

Tautosakiniuose Lebedžio darbuose galima išskirti ir kitą sritį, kuri domino tyrinėtoją. Tai – tautosaka senojoje raštijoje. Šiuo atžvilgiu reikšminga aptariamoji knyga apie smulkiąją lietuvių tautosaką. Joje Lebedys 1956 m. pirmą kartą lietuvių folkloristikos istorijoje nustatė laiką, kada pradėta domėtis tautosaka, atskleidė šios kultūrinės tendencijos priežastis, pobūdį, suskirstė procesą į etapus, įvardijo ryškesnius jų požymius. Etnografinis domėjimasis prasideda nuo XVI amžiaus, o kalbinio tautosakos vartojimo raštuose tradicija šiame amžiuje dar nesusidarė. Bet jau „nuo pat XVII a. vidurio iki XVIII a. pabaigos domėjimasis tautosaka, jos vertinimas ir panaudojimas susijęs su kalbiniais ir etnografiniais darbais“ (ten pat: 7). Lebedys aptaria šaltinius, kurie patvirtina šią mintį. Tarp svarbesnių šaltinių (anoniminio žodyno, anoniminio tautosakos rankraščio, J. Brodovskio žodyno) nagrinėja ir F. Pretorijaus, K. Sapūno, T. Šulco, T. Lepnerio, M. Pretorijaus, J. A. Brando, D. Kleino, Mykolo Merlino (*Mörlin*), Jokūbo Perkūno (*Perkuna*), P. Ruigio, G. Ostermejerio, K. Milkiaus darbus, pateikia biografinių žinių apie šiuos autorius, įvertina jų sąlytį su tautosaka, išryškina tarpusavio sąsajas, tradicijas ir kt. Kruopšti istorinė apžvalga leido mokslininkui padaryti reikšmingas išvadas: pirmieji užrašyti smulkiosios tautosakos tekstai, jos panaudojimas nėra „sporadiniai, daugiau ar mažiau atsitiktiniai reiškiniai“ (ten pat: 6). „Tautosakos rinkimas ir panaudojimas buvo naujas dėsningas reiškinys, pasirodęs XVII a. viduryje, o į amžiaus pabaigą sudaręs jau esminį kai kurių kultūrinio darbo sričių bruožą“ (ten pat). Šie kertiniai, rūpestingai pagrįsti teiginiai šiandien visų pripažinti.

Tautosakos vaidmenį ir vietą senojoje raštijoje Lebedys pabrėždavo visą tolesnį laiką, dėstydamas senąją literatūrą. Tai matome ir iš *Senosios lietuvių literatūros*. Be jau pirmiau minėtų įvade ir paaiškinimuose gvildentų dalykų, šiame vadovė-

lyje randame išryškintas ir kitų amžių raštijos sąsajas su tautosaka. Čia paliesti metraščiuose panaudoti padavimai, atkreiptas dėmesys į senovės papročių, tikėjimų atspindžius lotynų kalba rašytuose veikaluose, Martyno Mažvydo *Katekizme*, *Volfenbiutelio postilėje*, 1572 m. lietuviškoje priesaikoje, Mikalojaus Daukšos *Katekizme*. Lebedys itin domisi Daukša, nurodo *Postilėje* aptinkamus tautosakos terminus, išvardija nemaža jo pavartotų priežodžių, patarlių, liaudiškų posakių. Ypač nuodugniai jis ištyrinėjo Daukšos veiklą ir darbus savo monografijoje. Ten plačiai aptartas rašytojo santykis su patarlėmis, polinkis vartoti mažybines bei malonines formas ir kt. Vadovėlyje Lebedys išskėlė Konstantino Sirvydo liaudiškus palyginimus, Saliamono Slavočinskio giesmių deminutyvus, aptarė J. Bretkūno domėjimąsi papročiais, padavimais, atskleidė liaudies posakius, mažybines formas jo kalboje. Rašydamas apie Motiejų Strijkovskį (*Strykowski*), Edhardą Vagnerį pabrėžė tautosakos, etnografijos, mitologijos intarpus jų raštuose.

Vadovėlyje aptariamos vokiečių poetų ir mąstytojų – Gotholdo Efraimo Lessingo (*Lessing*), Johano Gotfrydo Herderio, Johano Volfgango Gėtės (*Goethe*), Frydricho Šilerio (*Schiller*), Adalberto Šamiso (*Chamisso*) – mintys apie lietuvių tautosaką. Iškeliamas ir tautosakos vartojimas XVIII amžiuje lietuvių grožinėje literatūroje, visų pirma Kristijono Donelaičio kūryboje. Pabrėžiamas pozityvus poeto santykis su tautosaka: „paukščių epas „Metuose“ artimai susijęs su lietuvių liaudies pasakomis. Daugelyje kūrinių vietų jaučiamas smulkiosios tautosakos poveikis. Iš tautosakos išaugę nemaža meninės išraiškos priemonių“ (Lebedys 1977: 251). O pasitaikantį nepalankų atsiliepimą apie dainas aiškina tuo, kad ir tautosakoje, ir papročiuose liaudis, „matyt, smerkė tik tai, kas išeidavo iš ribų, o kadangi mėgo hiperbolinti, tai atrodo, lyg smerktų viską“ (ten pat). Vadovėlyje aptariami ir K. Milkaus originalios kūrybos tautosakiniai elementai.

Kaip matome, Lebedys glaustai, bet taikliai nužymėjo svarbius lietuvių senosios raštijos sąlyčio taškus su tautosaka XVII–XVIII amžiuje, išryškino ir įvertino tautosakos vartojimo tendencijas, reikšmingas tolesniais amžiais.

Lebedys nuodugniai tyrė ir vėlesnio feodalizmo epochos laikotarpio – XIX a. pirmosios pusės – lietuvių tautosakinės veiklos tendencijas literatūriniame bei kultūriniame gyvenime. Pagrindinė jo tyrimų figūra šiuo laikotarpiu buvo Stanevičius. 1955 m. išleidęs monografinį darbą apie šį Lietuvos švietėją, Lebedys atskleidė ir tuos dalykus, kurie rodo jį esant vienu iš reikšmingiausių ano amžiaus pirmosios pusės lietuvių tautosakininkų. Jis išryškino Stanevičiaus pažiūras į tautosaką, išskėlė rašytojo pažangumą, atskleidė jo darbo vertę.

Nušviesdamas aplinką, kuri veikė Stanevičių, Lebedys aptaria XIX a. pirmųjų dešimtmečių nuotaikas ir idėjas, atkreipia dėmesį į dekabristų pažiūras, parodo to meto Vilniaus universiteto profesorių, labiausiai – Ivano Lobjkos, poveikį Stanevičiui, susieja jį su kitų universiteto auklėtinių – Emeriko Stanevi-

čiaus, Leono Rogalskio, Adomo Mickevičiaus, Jono Čečioto (*Czczot*) – veikla, papasakoja apie domėjimąsi lietuvių tautosaka Rytų Prūsijoje. Monografijoje ir kituose Stanevičiui skirtuose straipsniuose pabrėžiama, kad tuo laikotarpiu į tautosaką atsigręžti skatino įvairūs motyvai. Vieni veikėjai (Tadeušas Čackis, Ignotas Žegota Onacevičius) liaudies dainose ieškojo naujų istorijos šaltinių, kiti „natūralaus, gamtoje gyvenančio žmogaus jausmų, ir tik kai kurie su jomis buvo suaugę iš mažens ir taip pamėgę, kad kūrė jų dvasia, jomis sekė“ (Lebedys 1955: 184).

Išnarpliojęs domėjimosi tautosaka kryptis, įvairius motyvus, nevienodus tikslus, Lebedys ryškiai parodė, kad Stanevičiaus santykis su liaudies kūryba buvo pozityvus. Jis ypač iškelia Stanevičiaus pažiūrų kritiškumą. Nustatydamas jo vietą tarp kitų to laikotarpio tautosakinėje veikloje pasižymėjusių autorių, tyrinėtojas argumentuotai parodo, koks vertingas ir būtinas buvo toks požiūris. Tai aiškiai atsiskleidžia tyrinėjant pažiūras į dainų senumą, į istorijos atspindžius liaudies dainose. Stanevičius netiesiogiai „polemizavo su tais, kurie liaudies dainose tikėjosi rasti tolimos senovės, mitologijos atgarsių ir ieškojo istorinių dainų“ (Lebedys 1967: 13). Tiesioginių praeities atspindžių, faktų, vardų ieškoti „buvo beveik bergždžios pastangos, skatinusios falsifikuoti tautosaką (T. Narbutas, iš dalies L. Rėza, L. Jucevičius)“ (ten pat: 14).

Lebedžio nuomone, lietuvių folkloristikos istorijoje buvo svarbi ne tik Stanevičiaus (kaip ir Daukanto) liaudiškoji tautosakos vertinimo orientacija, bet ir ryšio su tikrove ieškojimas dainose. „Jis skiria dvi plotmes: meninę ir tikrovinę, puikiai suprasdamas, kad jos glaudžiai susijusios. Pro švelnius lyrinius vaizdus jis įžvelgia šiurkščią realybę, skurdžią valstiečio buitį“ (ten pat). Toks lietuvių liaudies dainų vertinimas buvo visai naujas dalykas. „Realistiškai traktuodamas liaudies dainą, S. Stanevičius stėjo prieš perdėm idealistinę reakcinę kryptį, kuri, imdama dainą atsietai nuo tikrovės ir remdamasi jos „nežemišku pasauliu“, idealizavo valstiečių buitį (Pr. Zatorskis)“ (Lebedys 1955: 191).

Monografijoje ir straipsniuose Stanevičius lyginamas su kitais tuo metu folkloristikos bare dirbusiais autoriais. Lebedys pateikė įžvalgas, lakoniškas L. Rėzos, E. Stanevičiaus, L. Rogalskio, Kajetono Nezabitauskio, S. Daukanto, Liudviko Jucevičiaus, Pranciškaus Zatorskio, Juzefo Kraševskio (*Kraszewski*) tautosakinės veiklos charakteristikas. Apie dviejų XIX a. pradžios poetų – Dionizo Poškos ir Silvestro Valiūno – santykius su tautosaka Lebedys užsimena *Lietuvių literatūros istorijos* pirmajame tome. Traukė jį ir Daukanto asmenybė. O apie Rėzą jis yra palikęs paskaitų konspektą, kuris paskelbtas *Lituanistikos baruose*. Šiame darbe aptarti svarbesni Rėzos kaip tautosakininko bruožai, su užsidegimu kalbama apie jo nuopelnus liaudies kūrybai. Jis vertino Rėzos veiklą ir darbus atsižvelgdamas į to meto sąlygas:

Žinotina, kaip valstiečiai lietuviai – būrai buvo nusmelkti, kokios germanizavimo užmačios apėmė valdininkus. Ir tokiu metu iškelti būrų kūrybą, jų dainiaus Donelaičio kūrybą, išreikalauti jai deramą vietą buvo didelis žygis, lygus perversmui literatūriniame gyvenime. Tai rodo gilų Rėzos patriotizmą, meninių-literatūrinių vertybių reikšmės supratimą, pagarbą joms (Lebedys 1972: 258).

Taigi Lebedys ir tirdamas paskutinio feodalizmo epochos laikotarpio (XIX a. pirmoji pusė, iki 1863 m.) tautosakines tendencijas kultūroje išvarė gilią vagą, glaustai nušvietė visą procesą, sudėjo svarbesnius akcentus ir paliko itin ryškų Stanevičiaus, kaip tautosakininko, paveikslą.

Kitokio pobūdžio tyrinėjimus atliko Lebedys vertindamas Stanevičiaus *Lietuvių mitologijos aiškinimą*. Jau rašydamas monografiją apie Stanevičių, jis vienas pirmųjų lietuvių folkloristikoje ėmė gvildinti supainiotas mitologijos problemas. Šis darbas pratęstas rengiant Stanevičiaus *Raštus*. Pateiktose pastabose apžvelgiamos vėlesnių tyrinėtojų nuomonės, samprotavimai apie kai kurias mitines būtybes ir visa tai moksliskai įvertinama. Pastabos pasižymi blavia nuovoka, kritiškumu, taigi Lebedys nemažai prisidėjo prie mitologijos tyrinėjimo suintensyvavimo.

Iš Lebedžio mokslinės veiklos matome, kad jo susidomėjimas mitologijos ir folkloristikos dalykais neatslūgo iki paskutiniųjų metų. Ypač minėtina po jo mirties paskelbta *Lietuvių kalba XVII–XVIII a. viešajame gyvenime* (1976), kur taip pat išryškėja autoriaus pastangos kaupti liaudiškus posakius, žinias apie lietuvių tikėjimus, mitines būtybes, papročius. Be abejo, ši knyga, kaip rodo pavadinimas, skirta gerokai platesnei problematikai. Pats darbas liko nebaigtas: surinkta medžiaga, parašyti apibendrinimų apmatai, planų projektai. Bet ir tai, kas padaryta, rodo, kad, rašydamas šį darbą, Lebedys buvo numatęs praplėsti lietuvių tautosakos ir mitologijos rašytinių šaltinių skaičių.

Lietuvių folkloristikai ši knyga svarbi dėl paskelbtos archyvinės medžiagos. Lebedys atrado ir atkreipė dėmesį į tokius šaltinius, kurie iki šiol dar nebuvo šiuo požiūriu nagrinėti. Antai, peržiūrėdamas 1720 metų pamokslus, sakytus Šiauliuose, jis rado žinių apie vestuvinius papročius, tikėjimus į velnius. Jis išrašo sakmišką pasakojimą, patarlių ir priežodžių, pavyzdžiui: *baube kayp iautis; zwiege kayp meytelis; tiesa wissiemus akis bada; ir sianame kamine welnas ugni uzdega*. Keliolika rastų patarlių bei priežodžių praplečia mūsų supratimą apie šių tekstų gyvavimą ir jų pavartojimą. Papildomų duomenų mūsų tautosakos istorijai pateikia Lebedys ir iš XVIII a. antrosios pusės Troškūnų vienuolyno klierikų retorikos pratimų rinkinių. Juose rasta ir patarlių, ir keiksmų, o ypač įdomių tautosakos tekstų aptikta troškūniečio Kiprijono Lukausko lietuviškų pamokslų, surašytų XVIII a. pabaigoje, rinkinyje. Greta patarlių Lebedys išrašo ir sakmę, ir net buitinę pasaką apie tėvo gudrybę apgaubti turto dėžę paslaptim. Išrašyta taip pat

įdomi parabolė (vadinama „priežodžiu“) apie galvą, rankas, kojas, kurios atsisakė pilvą penėti.

Įdomių pastabų, užuominų Lebedys išrašė iš įvairių šaltinių apie mirusiųjų pagerbimo papročius („diedų darymas“, „stalų iškilmės“, „ritinių apeigos“), kalendorines šventes (velykinis laistymasis, „ledų diena“, šokinėjimas per laužus Joninių metu), tikėjimus mitinėmis būtybėmis, apie burtininkų, raganų teismus, skandinimą, apie žalčių galvų nešiojimą ir pan. Nemaža šitokių žinių išrinkta iš Jėzuitų ordino kronikos (rašyta XVII a. pradžioje). Ten minimas akmenų garbinimas, namų dievai Dimstapatis, Pagirnis, taip pat paprotys tekinius dėti „ant paties grūdų sandėlio kraiko, kad aitvaras, pavogęs grūdų, nenuneštų į kitų žmonių, kaimynų svirnus“ (Lebedys 1976: 206). Kitoje vietoje rašoma apie medžių garbinimą, apie Žemėpatį, Beaukurį, Pagirnij, Užpelenį.

Panašių duomenų rasta ir Vilniaus jėzuitų akademijos kolegijos pastoracinės veiklos dienoraštyje. Ten minimas saulės ir mėnulio garbinimas, kerėtojos, vartojančios kūkaliao sėklas, velnio turgelio šventimas, kirvio šokis, kalbama apie demonų išvijimą iš namų. Keliose vietose užsiminta apie akmenų garbinimą ir pagirnių dievus žalčio pavidalu.

Lebedžio sukaupti išrašai rodo, kad dar galima rasti naujų rašytinių šaltinių, svarbių folkloristikai ir mitologijai. Jie liudija, kad smulkioji ir pasakojamoji tautosaka, tikėjimai, mitiniai įvaizdžiai raštuose atsispindėjo plačiau, negu iki šiol buvo manyta. Paskelbti tekstai ir jų fragmentai davė naujų duomenų tautosakos gyvavimo istorijai nušviesti. Pradėtas darbas skatina kitus tyrėjus aktyviau ieškoti naujos archyvinės medžiagos.

Apžvelgiant Lebedžio folkloristinius darbus, būtina paminėti pluoštą recenzijų, kuriose vertinamos Antano Jonyno, Kazio Grigo, Stasio Skrodenio, Pranės Jokimaitienės, Bronės Kazlauskienės, Norberto Vėliaus, Kosto Aleksyno kandidatinių disertacijų (Lebedys 1972: 97–131). Disertacijų temos gana įvairios: iš pasakojamosios tautosakos („Baudžiauninkų kovos prieš feodalus atspindžiai buitinėse lietuvių liaudies pasakose“, „Mitinės lietuvių liaudies sakmių būtybės“), dainuojamosios („Lietuvių liaudies vaikų dainos“, „Vestuvinių lietuvių liaudies dainų klasifikacija“, „Lietuvių liaudies dainų kalbinės stilistinės ypatybės“, iš dalies – „Lietuvių kalendorinių apeigų tautosaka“) ir istoriografijos („Simonas Daukantas – lietuvių tautosakos rinkėjas ir leidėjas“). Recenzijos nebuvo skirtos spaudai – jos skaitytos per viešus disertacijų gynimus. Recenzijos įdomios daugeliu atžvilgių: čia įvertinama disertacijų temų reikšmė ir aktualumas, jų sunkumas, pagrindiniai uždaviniai; jose atskleidžiamas ir mokslininko įnašas, jo sprendimo būdas, interpretacijų individualumas, paliečiami ir kiti disertanto nuopelnai lietuvių folkloristikai, ir tos silpnybės, kurias oponentas taip taikliai pastebi. Nemažą dalį recenzijose aktualinamų dalykų sąlygiškai būtų galima priskirti folkloro

tyrinėjimo metodologijos ir metodikos sričiai, kur gvildenami ir mokslinės kultūros, stilistinio darbo klausimai. Šie dalykai labai rūpėjo Lebedžiui, ir tai matyti iš įvairių oponento kalbų – pagiriamojo žodžio ir kritikos.

Jis mokėjo pasidžiaugti laimėjimais, vertino praktiniu patyrimu pagrįstus teorinius apibendrinimus. Aptardamas disertacinius mokslinius darbus, reikalavo, kad jie būtų problemiški. Tyrinėjimas turi būti turiningas. Jo netenkino nekonkretūs, bendri teiginiai, plikas aprašinėjimas, faktografija. Mokslininkas pabrėžia, kaip svarbu tyrinėti liaudies kūrybos kilmę ir raidą, ir kartu pastebi, kad folkloristikoje šituos uždavinius išspręsti sunku. Ragino glaudžiau sieti tautosakos nagrinėjimą su tautos istorija, čia matė raktą tautosakos raidos ypatumams atskleisti. Svarbiu moksliniu metodu folkloristikoje laikė lyginamąjį tyrinėjimą. Daug dėmesio skyrė meninės išraiškos, stiliaus analizės aptarimui. Lebedys labai domėjosi darbo kompozicija, skyrių proporcijomis, dėstymo sistemingumu, disertacijos kalba ir stiliumi. Visada skatino rūpintis stiliaus kultūra, preciziškumu, nuoseklumu, minties užbaigtumu, aiškumu ir sklandumu.

Vertindamas disertacijas, Lebedys paprastai pažymi naudotos medžiagos, pagrindinių šaltinių ir literatūros svarbą tiriamai temai. Antai, aptardamas S. Skrodenio darbą „Lietuvių kalendorinių apeigų tautosaka“, pažymi, kad „disertantas rūpestingai sukaupe visą reikalingą medžiagą“ (Lebedys 1972: 111). Pabrėžęs, kad dauguma šios tautosakos tebėra nespausdinta, nurodo, kad darbo autorius kruopščiai sunaudojo šią medžiagą iš svarbiųjų rankraštytųjų. Tas pat pasakytina ir apie papročių bei apeigų aprašymus, jų duomenų kaupimą.

[Autorius] atsidėjęs išstudijavo ir mokslinę-metodinę literatūrą, kurioje nagrinėjama kitų, daugiausia kaimyninių tautų, ypač slavų, kalendorinė tautosaka. Susipažino ir su kitų tautų kalendorinės tautosakos rinkiniais. Tai praplėtė jo akiratį, įvedė į problematiką, padėjo rasti reikiamą priėjimą ir ne vieną dalyką išaiškinti, nustatyti lietuvių ir gretimų tautų kalendorinės tautosakos ryšius, paraleles arba išryškinti skirtumus. Tiek šaltinių, tiek mokslinės literatūros panaudojimo atžvilgiu iš disertanto, atrodo, nėra ko pageidauti (ten pat: 112).

Atskirų tautosakininkų kelias į tautosaką nevienodas. Tai paryškinta recenzijoje, skirtoje N. Vėliaus disertacijai:

Autorius – žinomas tautosakos rinkėjas, dar studentas būdamas atsidėjęs šiam darbui ir stebinęs surinktos medžiagos gausumu. Visai natūralu, kad iš rinkimo jis perėjo į tyrinėjimą, teisingiau sakant, abu dalykus suderino. Rinkdamas tautosaką, jis su ja labai gerai susipažino natūralioje aplinkoje, susigyveno. Kaip specialistas, rinko tai, ko labiausiai trūko, sugebėjo surasti ir užfiksuoti randamus dalykus. Jis pats yra užrašęs nemažą dalį savo disertacijoje panaudotų mitologinių sakmių (ten pat: 122).

Pasirinktai temai reikėjo labai daug medžiagos: sakmių tekstų, tikėjimų aprašymų. Lebedys teigia, kad šiuo atžvilgiu nesą ko disertantui prikišti:

Panaudotos medžiagos kiekį ir rūpestingą dokumentaciją rodo imponantiškas šaltinių (ypač rankraštinių) ir literatūros sąrašas (lietuvių, rusų, vokiečių, anglų, lotynų, čekų, prancūzų ir kt. kalbomis) – 33 puslapiai – ir gausios išnašos kone kiekviename puslapyje (ten pat: 123).

Recenzijos paryškina disertacijų aktualumą ir svarbą. Pavyzdžiui, aptardamas B. Kazlauskienės darbą „Vestuvinių lietuvių liaudies dainų klasifikacija“, Lebedys pabrėžia:

Dainuojamosios tautosakos sisteminimas bei katalogizavimas buvo neatidėliotinas darbas, kurio neatlikus, neįmanomas nei platus visapusiškas tautosakos tyrinėjimas, nei pilno mokslinio dainų rinkinio ar atskirų specialių leidinių ruošimas (ten pat: 118).

Kartu paryškinama, kokie veiksniai lėmė šio sumanymo sėkmę:

Ilgas, kruopštus darbas, labai geras dainuojamosios tautosakos, ypač vestuvinių dainų, pažinimas, susigyvenimas su jomis, teorinės literatūros išstudijavimas, teorinių samprotavimų patikrinimas praktikoje, visas klasifikavimo sistemos bei katalogo struktūros koregavimas, remiantis konkrečia medžiaga, – viena iš pagrindinių teigiamų B. Kazlauskienės disertacijos ypatybių, užtikrinančių jos mokslinę vertę (ten pat: 119).

Nemaža dėmesio Lebedys skiria pasirinktos temos kryptingam tyrimui, esminių uždavinių kėlimui ir sprendimui, gautų rezultatų apibendrinimui ir kitiems svarbiems metodikos klausimams. Vertindamas disertaciją „Lietuvių liaudies vaikų dainos“ pažymi, kad tai pavyzdingai atliktas darbas:

P. Jokimaitienės disertacija – pirmas stambus ir palyginti išsamus vaikų dainų tyrinėjimas. Ji apima ir nušviečia visus pagrindinius klausimus – vaikų dainų žanrinę specifiką, klasifikavimo istoriją ir principus, idėjinį turinį ir meninę formą, poetiką, variantų kūrimosi dėsningumus. Disertacijos struktūra atrodo be priekaišto, medžiagos išdėstymas – nuoseklus, logiškas, planingas. Visi skyriai bei poskyriai rūpestingai, vienodu atsidėjimu ir kruopštumu parašyti (ten pat: 116).

Recenzijose nepraleidžiama progos pasidžiaugti gilinimusi į tautosakos menišumą. Tie dalykai Lebedį traukė, žavėjo, šiuos tyrimus jis labai vertino. Toje pačioje P. Jokimaitienės darbo apžvalgoje jis rašo:

Iš jų pažymėtinas poskyris apie lopšines, kuriame autorė parodė daug subtilumo, sugebėjimo įsijausti, užčiuopti nežymius atspalvius, išvelgti nesudėtingoje, paprastutėje išraiškoje slypinčią poeziją, grožį.

Vienas įdomiausių ir vertingiausių disertacijos skyrių – „Vaikų dainų poetikos bruožai“. Autorei puikiai pavyko suvokti vaikų dainų poetiką, išvelgti esminius momentus, juos tiksliai suformuluoti ir sistemingai išdėstyti (ten pat).

Tačiau buvo atidus ir kitokios krypties tyrimams. Jam rūpėjo ir kalbinės problemos. Kartą privačiame pokalbyje prisipažino esąs pusiau literatas, pusiau kalbininkas. Tad nenuostabu, kad jis susidomėjęs vertino K. Aleksyno disertaciją „Lietuvių liaudies dainų kalbinės stilistinės ypatybės“, išryškino esminius dalykus:

Svarbiausia yra liaudies dainų fonetikos, morfologijos, leksikos ir sintaksės tyrinėjimas, naujos gausios medžiagos sukaupimas, susisteminimas, savitų kalbinių ypatybių iškėlimas ir apibūdinimas. Čia K. Aleksyno disertacija duoda daug naujo, yra nemažas žingsnis į priekį. Čia jau nebe atskiri pastebėjimai ir bendro pobūdžio samprotavimai, o apimami visi svarbesni reiškiniai, visuma (ten pat: 128).

Pasidžiaugiamo dažnomis paralelėmis su kitų tautų analogiškais dainų kalbos reiškiniais. Patraukia jį ir K. Aleksyno atsilaikymas prieš autoritetus:

Pabrėžtinai ir K. Aleksyno savarankiškumas, kritiškumas, savos nuomonės turėjimas. Neretais atvejais jis ir autoritetus kritikuoja, net tokius, kaip B. Sruoga (pavyzdžiui, p. 192), ir pagrįstai (ten pat: 129).

Net greitosiomis peržvelgus Lebedžio recenzijas akivaizdu, kad tai reikšmingas lietuvių folkloristikos vertinimo baras, pareikalavęs daug laiko ir taip perpildytoje mokslininko darbotvarkėje.

Labai įtemptai dirbdamas, savaitgaliais jis mėgo pasprukti į gamtą. Ir ne vienas! Su būreliu lituanistų traukdavo žiemos laiku slidinėti po Vilniaus artimas ir tolimesnes apylinkes, o vasaromis plaukiodavo baidarėmis įvairiomis rytų Lietuvos upėmis, upeliais, ežerais, velkėmis gaudydavo žuvis Šventojoje, Žeimenoje, Molėtų ežeruose. Net Lebedžio šeimos atostogų buveinė buvo šalia Baltųjų ir Juodųjų Lakajų.

Kokios reikšmingos šios atokvėpio akimirkos buvo Lebedžiui ir daugeliui bendrakeleivių, ryšku iš įvairių prisiminimų, paskelbtų minėtoje knygoje *Professorius Jurgis Lebedys* (žr. p. 104, 111, 123, 138, 146, 151, 154–156, 156–158, 160–164). Truputis iš to, kaip Vytautas Kubilius rašė:

Sėkminga žūklė jį smagiai nuteikdavo, ir tada mikliai žengdavo, nejausdamas kuprinės svorio (kartą nešėsi net dvi lydekas po 8 kg). Ir aš išmokau iš Ekscelencijos [taip linksmai vadindavo Lebedį – L. S.] kantrybės – visą pavakarį ir rytmetį lėtai irtis ežero pakraščiais, o svarbiausia – užsimiršti, nieko negalvoti, spoksoti į raibuliuojantį vandenį ir mėlyną dangų (tada dar būdavo saulėtų vasarų!). Ir kai ištikdavo kokie nors literatūriniai nemalonumai, galvodavau – reikia išgyventi iki šeštadienio, o tada Asvejos vanduo viską nuplaus.

Man regis, kad ir J. Lebedys panašiai jautė ir galvojo. Gamta jam buvo ne tik fizinis atsigavimas, bet ir dvasinės atramos taškas, kažkoks fundamentinis pastovumas nepastoviomis literato ir filologo veiklos aplinkybėmis. Gamta turėdavo nuvyti ne tik savaitės nuovargį (darbas nuo 6 val. ryto iki 22 val. vakaro), bet ir visokias moralinio purvo apnašas, kurių niekas kitas negalėjo pašalinti (Profesorius... 1983: 169).

Šiais menkliau žinomais Jurgio Lebedžio gyvenimo pusės plykstelėjimais tegul ir baigiasi jo šimtosioms gimimo metinėms skirti prisiminimai. Savo veikla jis stiprino lietuvių literatūros ir tautosakos mokslų pamatus, brėžė gaires ateičiai. Visa tai darė iš meilės savo tautos kultūrai, norėdamas geriau pažinti jos turinį ir jį praturtinti tikrosiomis vertybėmis.

ŠALTINIAI ir LITERATŪRA

SLT – *Smulkioji lietuvių tautosaka XVII–XVIII a.: Priežodžiai, patarlės, mįslės*, paruošė Jurgis Lebedys, Vilnius, 1956.

Lebedys Jurgis 1954. S. Stanevičiaus „Dainos Žemaičių“, kn.: Simonas Stanevičius. *Dainos Žemaičių*, Vilnius, p. 167–183.

– 1955. *Simonas Stanevičius: Monografija*, Vilnius.

– 1967. S. Stanevičius ir jo palikimas, kn.: Simonas Stanevičius. *Raštai*, Vilnius, p. 5–22.

– 1972. *Lituanistikos baruose*, t. 2: *Recenzijos, paskaitos, sumanymai*, paruošė Juozas Girdzijauskas, Vilnius.

– 1976. *Lietuvių kalba XVIII a. viešajame gyvenime*, sudarė Vanda Zaborskaitė, Vilnius.

– 1977. *Senoji lietuvių literatūra*, Vilnius.

Lietuvių... 1957. *Lietuvių literatūros istorija*, t. 1: *Feodalizmo epocha*, redaktorius Kostas Korsakas, Vilnius, p. 357–363, 373–395, 419–433.

Profesorius... 1983. *Profesorius Jurgis Lebedys, (Žymieji Tarybų Lietuvos mokslininkai)*, sudarė Juozas Girdzijauskas, Vilnius.

Stanevičius Simonas 1954. *Dainos Žemaičių*, tekstus paruošė Jurgis Lebedys, Vilnius.